

Tomasz Skrzyński

POLITYKA KOMUNISTÓW WOBEC STRONNICTWA DEMOKRATYCZNEGO W WOJEWÓDZTWIE KRAKOWSKIM W PIERWSZEJ POŁOWIE 1948 R.

W 1948 r. jednym z ugrupowań sojuszniczych Polskiej Partii Robotniczej (PPR) było Stronnictwo Demokratyczne (SD)¹. W województwie krakowskim, według zawiżonych danych, na końcu 1947 r. należało do niego niecałe 3000 osób a we wrześniu następnego roku 3500. Wielokrotnie liczniejsze były Polska Partia Socjalistyczna (PPS), PPR² i Stronnictwo Ludowe (SL). Na terenie województwa mniej członków niż demokraci posiadały: prorządowe „odrodzone” Polskie Stronnictwo

¹ Po 1989 r. najważniejsze prace o na temat SD w Krakowie są autorstwa Ewy Fogelzang-Adler m.in. *Działalność Klubu i Stronnictwa Demokratycznego w Krakowie w latach 1937–1939*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2000, nr 4; *Stronnictwo Demokratyczne w Krakowie w latach 1939–1944*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2001, nr 5; *Działalność konspiracyjna Stronnictwa Demokratycznego (1939–1945)*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis” 2003, nr 17; *Program narodowościowy Stronnictwa Demokratycznego w świetle krakowskiej prasy konspiracyjnej 1940–1945*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2003, nr 7; *Problem granic powojennego Państwa Polskiego w publikacjach Stronnictwa Demokratycznego w Krakowie w latach 1940–1945*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2002, nr 6.

² Najszerzej liczebność i rozmieszczenie wpływów krakowskiej PPR i PPS omówili: Z. Kozik, *Partie i stronnictwa polityczne w Krakowskiem 1945–1947*, Kraków 1975; K. Ćwik, *Problemy współdziałania PPR i PPS w województwie krakowskim 1945–1948*, Warszawa–Kraków 1974; z najnowszych opracowań na temat tych partii zob. np. T. Skrzyński, *Z dziejów Polskiej Partii Socjalistycznej w województwie krakowskim w 1945 i 1946 R.*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2005, nr 9.

Ludowe (PSL), Stronnictwo Pracy (SP) oraz partie żydowskie (rozbity na szereg ugrupowań ruch syjonistyczny i Ogólno-Żydowski Związek Robotniczy „Bund”)³.

Zdecydowanie najliczniejszą grupę wśród członków krakowskiego SD stanowili pracownicy umysłowi m.in. urzędnicy i inteligencja (np. techniczna w zakładach pracy). Zdecydowanie najważniejszym ośrodkiem demokratów w województwie był Kraków⁴.

Wiele wskazuje na to, że, wobec położenia przez PPR nacisku na relacje dwustronne z pozostałymi ugrupowaniami prorządowymi, kontakty krakowskiego SD z innymi sojusznikami komunistów były niewielkie. W wypadku ludowców i ugrupowań żydowskich wynikało to zapewne z innej bazy społecznej. Na kontaktach demokratów z PPS – najliczniejszym ugrupowaniem w województwie – zaciążyła zbyt częsta współpraca SD z PPR na szkodę socjalistów. Nie bez znaczenia było też zapewne równoczesne zabieganie Stronnictwa i PPS o wpływy wśród inteligencji. Stosunki wzajemne SP i SD również, jak można przypuszczać, nie były najlepsze. Wobec słabości obydwu stronnictw pozostawały one prawdopodobnie na marginesie zainteresowań demokratów. Wynikało to m.in. z polityki kontrolowanych przez komunistów władz centralnych SD. Zmierzały one do rozszerzenia wpływów Stronnictwa wśród osób pracujących w prywatnym sektorze gospodarki. Znamienne jest ignorowanie SP w wielu wydanych przez Centralny Komitet SD dokumentach i biuletynie dla aktywistów⁵. Wiosną 1948 r. sytuacja uległa chwilowo zmianie. Część kierownictwa SD, po konsultacjach z komunistami lub z ich

³ Najszerzej na temat tych ugrupowań w województwie krakowskim w I połowie 1948 r.: idem, *Likwidacja ograniczonej autonomii Stronnictwa Ludowego przez Polską Partię Robotniczą (na przykładzie Krakowskiego)*, „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego” 2005, nr 21; idem, *Polityka komunistów wobec „odrodzonego” Polskiego Stronnictwa Ludowego w województwie krakowskim (XI 1947–VI 1948)*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2006, t. 12; idem, *Losy Stronnictwa Pracy w województwie krakowskim (lipiec 1946–lipiec 1950)*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2002, t. 8; J. Kwiek, *Żydzi, Łemkowie, Słowacy w województwie krakowskim w latach 1945–1949/50*, Kraków 2002; zob. też T. Skrzyński, *Polityka komunistów wobec partii żydowskich w województwie krakowskim w 1947 i 1948 r.*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2004, t. 10.

⁴ T. Nowiński, *Stronnictwo Demokratyczne w województwie krakowskim w latach 1945–1975*, Warszawa 1981, s. 51 i n.; Archiwum Państwowe w Krakowie (APKr) PPR 399 Karty ewidencyjne zakładów pracy w Krakowie i powiecie bialskim z 1948; APKr PPR 406 Charakterystyki niektórych przedsiębiorstw w Białej z 1947 r.; APKr PPR 406 Charakterystyka Piotra Ostermanna Kobereckiego zatrudnionego w fabryce w Mościcach [powiat tarnowski], b. d., [1948]; Relacja Andrzeja Gajzlera z 5 kwietnia 2001 r., w zbiorach autora.

⁵ Np. Odezwa Centralnego Komitetu SD do polskiej inteligencji pracującej i postępowego mieszczaństwa z 1 maja 1948 r., [w:] *Stronnictwo Demokratyczne w Polsce Ludowej*, cz. 1, Warszawa 1968, dok. 87, s. 246–248.

polecenia, zaproponowała połączenie się ze słabszym w skali kraju SP. Dawano to jasno do zrozumienia także na marcowym zjeździe wojewódzkim demokratów w Krakowie⁶. Koncepcja „komasacji” tych ugrupowań, zgodna z tendencjami polityki PPR, została jednak uznana przez krajowe kierownictwo partii komunistycznej, ze względów taktycznych, za przedwczesną⁷. Stąd śladowa obecność pism demokratów w dobrze zachowanej korespondencji krakowskiego Zarządu Wojewódzkiego SP z 1948 r.⁸

Zwycięstwo wyborcze komunistów w styczniu 1947 r. spowodowało poważne zmniejszenie się znaczenia SD na scenie politycznej. Ze względów taktycznych PPR zdecydowała o utrzymaniu fasadowej fikcji równorzędnej pozycji demokratów. Przyczyny, dla których tak postępowano powoli przestawały być jednak aktualne. W listopadzie 1947 r. PPR zakończyła niszczenie opozycyjnego (wyjątkowo silnego w województwie krakowskim) PSL⁹. W marcu 1948 r. kierownictwo PPS pod presją zgodziło się na wchłonięcie swego ugrupowania przez komunistów¹⁰. Pozycję krakowskiego SD na tle innych sojuszników PPR trafnie oddaje kolejność w opisie w prasie, starannie reżyserowanych przez komunistów uroczystości pierwszomajowych: „Teraz defilują już sztandary wojewódzkie, SL, SD, SP i PSL”¹¹.

Nieprzypadkowo w pierwszych miesiącach 1948 r., po otrzymaniu informacji od znajomego radcy ambasady francuskiej w Warszawie o grożącym aresztowaniu, wyjechał z kraju jeden z liderów krakowskiego SD Jerzy Stefan Langrod¹². W nie-

⁶ AAN SD 491 Odpis protokołu zjazdu wojewódzkiego SD z 14 marca 1948 r.

⁷ J. Wrona, *Stronnictwo Demokratyczne w systemie politycznym PRL 1944–1965, studium krytyczne*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego” („ZH-P SD”) 1990, nr 3, s. 80.

⁸ Archiwum Akt Nowych (AAN) SP 395 Korespondencja Zarządu Wojewódzkiego SP z 1948 r. Wiele spraw załatwiano jednak ustnie. Siedziby władz SD i SP sąsiadowały ze sobą (Zarząd Wojewódzki SP Rynek Główny 22, WK SD Rynek Główny 20 [wejście od ul. Brackiej]).

⁹ Najszerzej o PSL: B. Dereń, *Polskie Stronnictwo Ludowe w Krakowskim 1945–1947*, Warszawa 1998; idem, *Krakowscy Konfederaci Ludowa opozycja w Krakowskim w latach 1945–1974*, Warszawa 2003.

¹⁰ Szerzej np. J. Wrona, *System partyjny w Polsce 1944–1950*, Lublin 1997.

¹¹ *Wspaniały i radosny 1 maja 1948*, „Dziennik Polski” z 3 maja 1948 r., nr 120, s. 1.

¹² M.in. P. Dobosz, Jerzy Stefan Langrod, *Złota księga Wydziału Prawa i Administracji UJ*, pod red. J. Stelmacha i W. Uruszczaka, Kraków 2000, s. 408; L. Hass, *Wolnomularze polscy w kraju i na świecie 1821–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 1999, s. 267; S. Grzybowski, *Wspomnienia*, Kraków 1999, s. 628. Langrod nie zerwał jednak kontaktu ze Stronnictwem, m.in. do października 1948 r. był kierownikiem Wydziału Samorządowego WK. Następnie otrzymał, na własną prośbę, półroczny urlop połączony z przesłaniem

lepszej sytuacji było wielu pozostających w województwie członków Stronnictwa. Nieprzypadkowo w lutym 1948 r. jednego z należących do tego ugrupowania podprokuratorów uznano w PPR za nienadającego się na stanowisko, niezasługującego „na poparcie z naszej strony, mimo iż jest członkiem SD to zapatrywać jest niedemokratycznych [tzn. niechętnych wobec systemu budowanego przez komunistów]”¹³. Wobec szybkiego pogarszania się pozycji politycznej demokratów Stronnictwo przeżywało „ciężki kryzys, braku celowości swego bytu”¹⁴.

Z reguły obecność przedstawicieli SD na zebraniach międzypartyjnych i różnych organizowanych przez władze uroczystościach na szczeblu wojewódzkim i lokalnym miała wyłącznie charakter fasadowy. Sprowadzała się z zasady jedynie do popierania decyzji komunistów (często wcześniej uzgodnionych przez krakowską PPR z politykami PPS a niekiedy z SL). Nieprzypadkowo Stronnictwo, mimo posiadania wpływów głównie w miastach, zostało uwzględnione np. w płynących z Warszawy instrukcjach dotyczących święta ludowego¹⁵. W tej sytuacji nie dziwią wypadki obecności reprezentanta SD na różnych lokalnych wiecach, mimo, że na danym terenie nie było nawet Powiatowego Komitetu tego ugrupowania¹⁶.

W 1948 r. rosła intensywność działań UB wobec krakowskich demokratów. Przed „zainteresowaniem” ze strony organów bezpieczeństwa nie chroniła nawet niewielka liczebność Stronnictwa w większości powiatów. Przykładowo, w styczniu 1948 r. UB zwerbowało jednego z działaczy powiatowych olkuskiej SD. Zdaniem tamtejszych organów bezpieczeństwa demokracji „raczej idą po stronie PPR, a częściowo występują przeciwko” komunistom. W Limanowej Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w marcu 1948 r. założył tzw. sprawę tamtejszym, bardzo rachitycznym, strukturom Stronnictwa. UB podejmowało też zapewne kroki w celu wymuszenia ściślejszej nierównoprawnej współpracy demokratów

nowych wydawnictw SD. (m.in. Archiwum Nauki PAN i PAU Spuścizna W. Goetla 60/I Pisma Koła SD przy Izbie Przemysłowo-Handlowej do W. Goetla z 31 maja i 2 czerwca 1948 r.; ibidem, Zaproszenie na wojewódzki zjazd działaczy administracyjno samorządowych SD z 8 lutego 1948; AAN SD 488 Protokoły posiedzeń Prezydium WK SD z 14 i 22 października 1948; AAN SD 491 Odpis protokołu zjazdu wojewódzkiego SD z marca 1949 r.).

¹³ APKr PPR 406 Charakterystyka podprokuratora Polonii(?) przesłana przez Wydział Personalny do delegatury Komisji Specjalnej w Krakowie z 28 lutego 1948.

¹⁴ AAN Ministerstwo Administracji Publicznej 67 Sprawozdanie wojewody za kwiecień 1948 r.

¹⁵ Archiwum Zarządu Wojewódzkiego PSL w Krakowie (AZWPSLKr) 912.04.01. Instrukcja Centralnego Komitetu Obchodów Święta Ludowego władz „odrodzonego” PSL oraz SL z kwietnia 1948 r.

¹⁶ AAN Ministerstwo Administracji Publicznej 67 Sprawozdanie wojewody za kwiecień 1948 r.

z PPR. Nieprzypadkowo z Bochni organa bezpieczeństwa donosiły o przewidywanym rychłym przystąpieniu do niej SD „w najkrótszym czasie”. Zaniepokojenie nie tylko UB budziły przypadki przechodzenia do Stronnictwa krakowskich socjalistów¹⁷. Zapewne nie z własnej inicjatywy w kwietniu 1948 r. zagadnieniem tym zajęło się krajowe kierownictwo SD. Dla zapobieżenia przechodzeniu socjalistów do ugrupowania poleciło uzupełniać szeregi Stronnictwa jedynie częścią chętnych rekrutujących się z inteligencji i mieszczaństwa. Zakazano przyjmowania „elementów wrogich” ścisłemu nierównoprawnemu współdziałaniu SD z komunistami oraz usuniętych z szeregu PPS¹⁸.

Równocześnie w pierwszych miesiącach 1948 r. PPR wykorzystała Stronnictwo w swej polityce wobec PPS. Komuniści forsowali niekiedy (bardziej uległych wobec siebie) reprezentantów SD kosztem socjalistów przy obsadzaniu stanowisk w ruchu zawodowym, administracji itd.¹⁹ Przykładowo, w celu skompletowania władz w Okręgowych Zarządach Komisarycznych Cechów powołano specjalną komisję międzypartyjną z udziałem PPR, PPS, SD i SP²⁰. Efektem jej prac był podział man-

Podział mandatów w Okręgowych Zarządach Komisarycznych Cechów (połowa czerwca 1948)

Okręg	PPR	PPS	SD	SP	bezpartyjni
Kraków	1	1	2	1	—
Miechów	1	1	1	1	1
Biała	1	1	2	1	—
Nowy Sącz	1	1	1	1	1
Tarnów	2	1	1	1	—

Źródło: AAN SP 395 Projekt podziału mandatów w Okręgowych Związkach Cechów województwa krakowskiego b.d. [między 2 a 19 czerwca 1948 r.]; ibidem, Pismo Zarządu Wojewódzkiego SP do Zarządu Głównego SP z 6 lipca 1948 r.

¹⁷ M.in. IPNkr 075/33 Meldunki dekadowe PUBP Olkusz z 31 stycznia i 10 kwietnia 1948 r.; ibidem, Raport dekadowy PUBP Bochnia do WUBP z 30 listopada 1947 r.; ibidem, Pismo WUBP do PUBP Żywiec z 19 maja 1948 r.; [z części akt UB korzystano jeszcze w Archiwum UOP Delegatura w Krakowie] zob. też Biuletyny Informacyjne MBP nr 9 i 13, z 26 kwietnia i 2 lipca 1948 r., [w:] *Biuletyny Informacyjne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1948*, pod red. B. Gronka i in., konsultant A. Paczkowski, Warszawa 1995, s. 73, 127.

¹⁸ Rezolucje Rady Naczelnej SD z 25 kwietnia 1948 r., [w:] *Stronnictwo...*, dok. 86, s. 241–242.

¹⁹ APKr PPS 13 Kopia Sprawozdania Wydziału Samorządowo-Administracyjnego WK PPS do Centralnego Komitetu Wykonawczego PPS za pierwsze miesiące 1948.

²⁰ AAN SP 382 Protokół posiedzenia Zarządu Wojewódzkiego SP w Krakowie z 25 maja 1948 r.

datów wyraźnie krzywdzący socjalistów (zob. tabela)²¹. W celu przejęcia pełnej kontroli nad Zarządami komuniści przyznali bowiem nieproporcjonalnie dużo mandatów bardziej uległym sojusznikom.

Wykorzystywanie przez komunistów SD w polityce wobec PPS nie było jedynie krakowską specyfiką. Na początku 1948 r. podobnie było np. w wypadku „wyborów” do Zarządu Głównego Związku Zawodowego Transportowców. Pod presją komunistów kierownictwo krajowe PPS zgodziło się na korzystny dla PPR (m.in. dzięki reprezentantowi demokratów) układ sił w tym gremium²². Równocześnie przewagę w prezydium ogólnopolskich władz Związku Zawodowego Pracowników Kolejowych PPR osiągnęła droga przeforsowania dwóch członków SD²³.

W I połowie 1948 r. pogarszała się sytuacja demokratów w zakładach pracy. Można przypuszczać, że szczególnie po wiosennej kapitulacji socjalistów, niektórych członków SD zatrudnionych w zakładach, za wiedzą krakowskiej PPR, zwalniano. Przykładem był zapewne dyrektor OZK²⁴ Józef Szostak²⁵. Nadal były na terenie województwa przypadki pozytywnego stosunku PPR do działaczy SD zatrudnionych w przemyśle²⁶. Niemniej coraz sporadyczniej komuniści wykorzystywali Stronnictwo przy rozszerzaniu swych wpływów w fabrykach. W niedatowanej notatce autorstwa zapewne Wydziału Personalnego Komitetu Wojewódzkiego (KW) PPR przy charakterystyce, pozostającej pod zarządem państwa, Fabryki Bielizny Orłowski w Białej uznano za celowe założenie w zakładzie koła Stronnictwa. Nie posiadając w fabryce (co było wówczas rzadkością) wpływów, w PPR postanowiono wykorzystać dla swych celów członków SD, m.in. dyrektora naczelnego i technicznego tego zakładu²⁷.

Wiele mówiący o polityce komunistów jest finał konfliktu w Państwowych Zakładach Przemysłu Bawełnianego w Andrychowie. Na czele tamtejszego SD stał, dążący

²¹ W czerwcu powstały 2 wersje podziału mandatów. W pierwszej PPR miała 20% przedstawicieli, w drugiej 24% (obliczenia własne na podstawie: AAN SP 395 Projekty podziałów mandatów w okręgowych związkach cechów województwa krakowskiego z czerwca 1948 r.).

²² M.in. AAN PPR Mf 2100/11 (295/VII-144) Sprawozdanie ze zjazdu krajowego Związku Zawodowego Transportowców 15–17 lutego 1948 r.; AAN PPR Mf 2093/1 (295/VII-4) Protokół posiedzenia Sekretariatu KC PPR z 8 marca 1948 r.

²³ J. Chumiński, *Ruch zawodowy w Polsce w warunkach kształtującego się systemu totalitarnego 1944–1956*, Wrocław 1999, s. 222–223.

²⁴ Skrótu nie udało się rozszyfrować.

²⁵ IPNkr 07/1573 T 3 Doniesienie oficjalne dotyczące aktorów [!] z 25 listopada 1948.

²⁶ APKr PPR 404 Pismo dyrekcyj i PPR Kopalni Brzeszcze do Wydziału Ekonomicznego KW PPR z 16 lipca 1948 r.

²⁷ APKr PPR 406 Charakterystyka Fabryki Bielizny Orłowski z 1947 r.

do powołania w fabryce koła Stronnictwa, dyrektor przedsiębiorstwa Roman Opałko. Jak stwierdził z satysfakcją Wydział Ekonomiczny krakowskiego KW PPR w maju 1948 r., mimo interwencji Centralnego Komitetu demokratów, usunięto z fabryki dwóch działaczy SD Córkiewicza i Stanisława Kurzyńca. Opałkę komuniści postanowili przenieść na inne stanowisko²⁸. Liczyli się zapewne z jego fachowymi kwalifikacjami. Powodem represji wobec tego działacza Stronnictwa była negatywnie odbierana w szeregach partii komunistycznej działalność Opałki „prowadzona pod maską SD”²⁹. Powyższe postępowanie znalazło pełną akceptację w Komitecie Centralnym PPR. Przyczyną tak długiego tolerowania SD w tym zakładzie były prawdopodobnie wyjątkowo słabe wpływy na jego terenie obu partii robotniczych. Jedną z bezpośrednich przyczyn konfliktu była związana z powyższym, nakazana w tym zakładzie przez KW PPR, akcja werbunkowa do komunistycznych szeregów³⁰.

Próby dopasowywania się przez Stronnictwo do sytuacji można zauważyć jeszcze przed kapitulacją krajowego kierownictwa PPS. Wiele mówiące było przesunięcie akcentów, na odbywającym się kilka dni przed kapitulacją socjalistów, marcowym zjeździe wojewódzkim SD. Za najważniejszą bazę społeczną Stronnictwa uznano nie, jak dotąd, inteligencję, lecz mieszczaństwo. Naczelnym zadaniem ugrupowania miało być „wychowanie ideologiczne” i zdyscyplinowanie szeregów. Nakazywano podejmowanie działań przekonujących kupców, handlowców i rzemieślników o rzekomo dobroczynnym wpływie, faktycznie wrogiej wobec nich, polityki państwa. Prawdziwe oblicze tej ostatniej maskowano, popieranym przez Stronnictwo, rzekomym dążeniem władz „w kierunku wyrównania dochodu inicjatywy prywatnej z przedstawicielami świata pracy”. Deklarowana przez demokratów obrona tej grupy społecznej nie mogła być skuteczna także dlatego, że, jak otwarcie przyznano, SD „jest spychane przez partie robotnicze” na marginesy sceny politycznej. Przyczyną tego miała być, jak stwierdzono na obradach, mała ilość członków i wartościowego aktywu. Przemilczano ważniejszą przyczynę – politykę PPR. Stronnictwo nie było, jak to ujęto na tym forum, „siłą realną” na scenie politycznej. Równocześnie na marcowym zjeździe kierujący obradami pacyfikowali skargi na, wynikającą z polityki PPR i PPS, za małą, zdaniem wielu obecnych, reprezentację demokratów np. w administracji lokalnej³¹.

²⁸ APKr PPR 403 Pismo Wydziału Ekonomicznego KW PPR do Wydziału Ekonomicznego KC PPR z 13 maja 1948 r.; zob. ibidem, Odpis pisma 5 osób do Wydziału Ekonomicznego KC PPR z 30 marca 1948 r.

²⁹ Ibidem, Pismo kierownika Wydziału Personalnego KW PPR do Departamentu Kadr Ministerstwa Przemysłu i Handlu z 18 maja 1948 r.

³⁰ APKr PPR 13 Protokół posiedzenia egzekutywy KW PPR z 23 marca 1948 r.

³¹ AAN SD 491 Odpis protokołu zjazdu wojewódzkiego SD z 14 marca 1948 r.

Wynikające z nasilenia przez komunistów na terenie województw praktyk monopartyjnych zapytania w szeregach SD, czy nie nastąpi rychło likwidacja Stronnictwa były sprzeczne z polityką władz PPR. Odbyły one spotkanie z kierownictwem demokratów. Ustalono na nim warunki dalszej „harmonijnej współpracy” międzypartyjnej. Zgodnie z życzeniem komunistów³² w końcu kwietnia Rada Naczelna SD poparła wchłonięcie PPS przez PPR. Równocześnie kierownictwo Stronnictwa, wbrew realiom, przekonywało członków o możliwościach rozwinięcia działalności przez ugrupowanie oraz poparło dotychczasowy przebieg i rezultaty niszczącej prywatny sektor gospodarki „bitwy o handel”³³.

By Stronnictwo mogło efektywnie spełniać swoją funkcję w tworzonej przez komunistów systemie, kwietniowe uchwały władz centralnych SD starano się rozpropagować w województwach. Krakowskiemu kierownictwu demokratów nakazano przeprowadzenie do końca lipca 1948 r. zebrań obejmujących wszystkie szczeble organizacyjne. W ich ramach polecono zorganizowanie w Krakowie „odprawy politycznej”. Mieli być na niej obecni wszyscy ważniejsi aktywiści SD z prezesami zarządów kół włącznie. Nad właściwym tokiem obrad czuwało dwóch działaczy Stronnictwa szczebla centralnego. Niewiele później odbyło się, także nadzorowane przez aktywistów Centralnego Komitetu SD, podbudowujące morale członków, uroczyste odsłonięcie sztandaru władz wojewódzkich demokratów. Zebrania nakazano przeprowadzić także na niższych szczeblach organizacyjnych Stronnictwa³⁴. By zwiększyć skuteczność tej akcji, omówienie uchwał ogólnopolskiego kierownictwa demokratów powiązano z przygotowaniem do planowanego na październik 1948 r. kongresu SD. Połączono go z jubileuszem dziesięciolecia Stronnictwa³⁵.

³² Nieprzypadkowo uchwały nagłośniono w nadzorowanej przez komunistów prasie (np. [Posiedzenie] *Rady Naczelnej Stronnictwa Demokratycznego*, „Dziennik Polski” z 28 kwietnia 1948, nr 115, s. 3).

³³ Rezolucje Rady Naczelnej SD..., z 25 kwietnia 1948 r., s. 241, 243.

³⁴ Okólnik Wydziału Prasy i Propagandy Centralnego Komitetu SD z 8 maja 1948 r., [w:] *Stronnictwo...*, dok. 89, s. 251–254; *Uchwały aktywistów SD*, „Dziennik Polski” z 9 czerwca 1948 r., nr 155, s. 4; Archiwum Nauki PAN i PAU Spuścizna W. Goetla I/60 Zaproszenie na odsłonięcie sztandaru WK SD z 20 czerwca 1948 r.

³⁵ Okólnik Wydziału Organizacyjnego Centralnego Komitetu SD b.d. [przed 1 czerwca 1948], [w:] *Stronnictwo...*, dok. 90, s. 255–257; Okólnik Wydziału Ekonomicznego Centralnego Komitetu SD z 28 czerwca 1948 r., [w:] *ibidem*, dok. 94, s. 260–262.

Równocześnie władze SD dokonywały roszad personalnych. Już na marcowym zjeździe wojewódzkim źle postrzegany przez komunistów³⁶ profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego Adam Krzyżanowski utracił stanowisko przewodniczącego Wojewódzkiego Komitetu (WK) SD. Chciano jednak nadal legitymizować działania Stronnictwa autorytetem tego uczonego w krakowskim społeczeństwie. Stąd powierzono mu funkcję honorowego prezesa WK³⁷. Nie posiadał odtąd wpływu na kierowanie krakowskimi strukturami Stronnictwa. Nie mógł uczestniczyć w obradach Prezydium WK kierującego odtąd niepodzielnie organizacją wojewódzką³⁸. Miał jedynie pełnić rolę swoistego szyldu krakowskiego SD.

Zmiany personalne nie ograniczyły się do usunięcia Krzyżanowskiego. W Prezydium WK rozważano m.in. wycofanie z Wojewódzkiej Rady Narodowej posła (i archeologa) Albina Jury. Zmiany personalne były związane z chęcią przeprowadzenia zasadniczej „ideologicznej” przebudowy organizacji krakowskiej w celu większej dyspozycyjności wobec PPR³⁹. W czerwcu 1948 r. tylko z Wojewódzkiej Rady Narodowej usunięto, z polecenia lub za wiedzą komunistów, przynajmniej trzech członków SD⁴⁰.

Powyższe działania nie zmieniły jednak nastawienia wielu lokalnych działaczy PPR wobec Stronnictwa. Świadczy o tym np. majowa wypowiedź I sekretarza jednego z Komitetów Powiatowych partii komunistycznej. Na posiedzeniu „szóstki” partyjnej PPR – PPS nie tylko uznał sędziów należących, na podległym mu terenie, do SD (i PPS) za „reakcję”, ale podkreślił „Za swój teren my a nie inni jesteśmy odpowiedzialni”⁴¹.

Interwencje władz wojewódzkich i krajowych Stronnictwa przeciw godzącym w demokratów działaniom lokalnych aktywistów PPR były mało skuteczne. Nieprzypadkowo w czerwcu 1948 r. Centralny Komitet SD musiał zająć się przejawami braku, na terenie kraju, dyscypliny partyjnej wśród członków⁴².

³⁶ M.in. Protokół odprawy szefów WUBP w MBP z 13–15 października 1947 r., [w:] *Aparat bezpieczeństwa latach 1944–1956. Taktyka, strategia, metody*, cz. I, oprac. A. Paczkowski, Warszawa 1994, dok. 7, s. 181.

³⁷ Zob. AAN SD 491 Odpis protokołu zjazdu wojewódzkiego SD z 14 marca 1948 r.; T. Nowiński, *Stronnictwo...*, s. 39, 55, 230.

³⁸ AAN SD 488 Protokoły posiedzeń Prezydium WK SD od kwietnia 1948 r.

³⁹ Zob. ibidem, Protokół posiedzenia Prezydium WK SD z 7 kwietnia 1948 r.

⁴⁰ fs, *Nowy wiceprzewodniczący WRN w Krakowie*, „Dziennik Polski” z 10 czerwca 1948, nr 156, s. 4.

⁴¹ APKr PPR 19 Protokół zebrania „szóstki” partyjnej PPR i PPS w Nowym Sączu z 31 maja 1948 r.

⁴² Pismo okólne Centralnego Komitetu SD z 19 czerwca 1948 r., [w:] *Stronnictwo...*, dok. 81, s. 232–233.

Do znamiennej sytuacji doszło przy okazji jednej ze zbiórek pieniężnych. Oficjalnie składka na budowę siedziby władz przyszłej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej była organizowana przez PPR i PPS jedynie wśród członków obu ugrupowań oraz bezpartyjnych. W praktyce presja na szeregowych demokratów, by w jej trakcie składali jak największe datki, była w skali kraju tak duża, że w czerwcu 1948 r. kierownictwo ogólnopolskie SD nakazało przeprowadzenie tej akcji przez struktury Stronnictwa we własnym zakresie. Chciano w ten sposób pomoc demokratom nagabywanym w tej sprawie przez zwierzchników w pracy. Podkreślono: „Tym samym staje się jasne, że wszelkie tego typu akcje – prowadzone na tamtejszym terenie przez partie robotnicze, nie dotyczą członków SD. Ob. Ob. Prezesi [komitetów i kół Stronnictwa] powiadomią o tym miejscowe Komitety Budowy Wspólnego Domu [w którym znajdzie się siedziba zjednoczonej partii robotniczej], a to celem zapobieżenia ewentualnej dwutorowości tej akcji”⁴³. Warto wspomnieć, że SL i „odrodzone” PSL chroniło od podobnego losu zbieranie pieniędzy na własny „wspólny dom”, mającego powstać w przyszłości, jednolitego stronnictwa ludowego.

Dokonane wiosną 1948 r. na terenie województwa krakowskiego w przynajmniej w 12 Powiatowych i 3 Miejskich Radach Narodowych poważne zmiany personalne przeprowadzano bez udziału przedstawicieli SD. Wielkość i skład reprezentacji Stronnictwa była w tych wypadkach ustalana zaocznie⁴⁴. Inna rzecz, że ilość członków SD w radach (zapewne w większości inteligencji) z reguły zdecydowanie przewyższała wpływy demokratów w społeczeństwie. Nieprzypadkowo kierujący Miejską Radą Narodową w Skale był jedynym członkiem Stronnictwa w tej miejscowości⁴⁵. Przy przeprowadzaniu zmian w tych gremiach nie chodziło jednak PPR o likwidację dotychczasowej nadreprezentacji SD. Nieprzypadkowo równocześnie coraz gorsza była pozycja członków Stronnictwa zaangażowanych w różnych innych organizacjach. Przykładowo, należąca do SD przewodnicząca Zarządu Powiatowego Ligi Kobiet w powiecie wadowickim⁴⁶ działaczki PPR oskar-

⁴³ Okólnik Wydziału Prasy i Propagandy Centralnego Komitetu SD z 18 czerwca 1948 r., [w:] *Stronnictwo...*, dok. 92, s. 258–259; zob. *Na wspólny dom partyjny*, „Dziennik Polski” z 26 sierpnia 1948, nr 233, s. 6.

⁴⁴ AAN SD 488 Plan pracy Wydziału Administracyjno-Samorządowego WK SD z kwietnia 1948 r. (należy się zastrzec, że pewne fragmenty dok. i dodana znacznie później pieczętka wpływu nie pozwala wykluczyć, iż wbrew paginacji pochodzi on z 1949 r.).

⁴⁵ AAN SD 488 Protokół posiedzenia Prezydium WK SD z 2 września 1948 r.; T. Nowiński, *Stronnictwo...*, s. 53.

⁴⁶ Istnieje możliwość, że kierowała ona ligą jedynie w Andrychowie gdzie istniała silna organizacja SD. (zob. *Kronika Organizacyjna*, „Biuletyn Informacyjny Stronnictwa Demokratycznego” z 1 lipca 1947, nr 2, s. 15).

żyły o „niechętną” pracę⁴⁷. W maju 1948 r. tamtejsi komuniści po próbach „nawiązania współpracy” z demokratami mieli stwierdzić brak ich współdziałania⁴⁸. Nieliczne były przypadki, gdy Stronnictwo posiadało mocniejszą pozycję. W Białej reprezentujący ugrupowanie przewodniczący Zarządu Powiatowego⁴⁹ demokratów, członek Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej SD, burmistrz miasta Jan Przybyła został nawet dopuszczony do przemawiania na obchodach święta ludowego⁵⁰. Jeśli nie chciał narazić się miejscowym komunistom, mógł jednak powiedzieć tylko to, co było oczekiwane przez działaczy PPR.

Bywały przypadki (w wielu rejonach bardzo częste) ustalania zaocznie przez partie robotnicze wielkości i składu personalnego reprezentacji Stronnictwa w różnych krakowskich strukturach. Wiele spraw było zresztą rozstrzyganych bez udziału reprezentantów lokalnych Zarządów SD zgodnie z odgórnymi instrukcjami. Jedną z nich była reorganizacja Związku Samopomocy Chłopskiej⁵¹. Stwarzało to przed nieliczną, w krakowskich strukturach tej organizacji, reprezentacją Stronnictwa ponure perspektywy⁵². Protesty przeciw nieuwzględnianiu SD przy obsadzaniu stanowisk w organizacjach spółdzielczych na wsi i w mieście zostały przez komunistów odrzucone w skali kraju. Wobec bardzo znacznego zmniejszenia wpływów socjalistów w tych strukturach i wyeliminowania z nich bardzo wielu

⁴⁷ APKr PPR 342 Sprawozdanie z obrad wojewódzkiego aktywu kobiecego PPR i PPS z 5 maja 1948 r.

⁴⁸ AAN PPR Mf 2100/19 (295/VII-168) Pismo szefa II oddziału Głównego Zarządu Polityczno-Wychowawczego Wojska Polskiego z 25 czerwca 1948 r.

⁴⁹ Założono, że pełnił tę samą funkcję w SD, co rok wcześniej (zob. też K. Barański, [List do redakcji], „ZH-P SD” 1975, nr 11, s. 134–135).

⁵⁰ A. Mitoraj, *Z przebiegu Święta ludowego w powiecie Biała Krakowska*, „Piaś” z 30 maja 1948, nr 21, s. 3.

⁵¹ AAN PPR Mf 2100/12 (295/VII-148) Instrukcje kierownictw krajowych SL, PPR i PPS z 13 i 19 stycznia 1948 r.; AZWPSLKr 912.03.01. Protokół posiedzenia Powiatowej Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych w Olkuszu z 14 lutego 1948 r.

⁵² Odnośnie obecności krakowskiego SD w Związku Samopomocy Chłopskiej i innych organizacjach wiejskich: m.in. AAN PPR Mf 2100/12 (295/VII-148) Wykaz delegatów na walne zjazdy powiatowe, wojewódzkie i krajowy Związku Samopomocy Chłopskiej z 22 grudnia 1947 r.; AZWPSLKr 912.04.02. Notatki na okólniku Wydziału Administracyjno-Samorządowego Naczelnego Komitetu Wykonawczego SL z 19 lutego 1948 r.; APKr PPR 274 Sprawozdanie pełnomocnika KW PPR z akcji wyborczej do władz nowosądeckich Związku Samopomocy Chłopskiej do 28 listopada 1948 r.; AZWPSLKr 912.03.02. Protokół posiedzenia Powiatowej Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych w Krakowie z 17 marca 1949 r.; APKr PPR 195 Ankieta statystyczna aparatu administracyjnego w powiecie olkuskim za czerwiec 1947 r.

byłych działaczy opozycyjnego PSL obecność tu demokratów nie było już PPR potrzebna⁵³.

By Stronnictwo jako pas transmisyjny komunistów lepiej spełniało swe zadanie powołano w województwach „szóstki” międzypartyjne. W ich skład wchodziły po 3 osoby z PPR i SD. Nowy organ miał też ograniczyć przesyłanie przez demokratów skarg do WK i „Warszawy” oraz pozwolić na pełną kontrolę poczynań Stronnictwa przez komunistów. Nieprzypadkowo w Krakowie kierownictwo wojewódzkie demokratów odmówiło zatwierdzenia kandydatów proponowanych przez Powiatowe Komitety Stronnictwa do powiatowych „szóstek” PPR – SD i narzuciło własnych⁵⁴. Komuniści w wypadku tego organu wzorowali się na swej polityce wobec PPS. W majowym okólniku władz wojewódzkich krakowskiej PPR i SD stwierdzano: „Wszelkie spory między członkami lub kołami obu Partii winny być zasadniczo rozpatrywane i załatwiane w terenowych komitetach partyjnych, zaś w razie niemożności ich załatwienia na tym szczeblu należy je kierować do wyższej instancji partyjnej”. To ostatnie było jednak niebezpieczne dla działaczy Stronnictwa. Nieprzypadkowo w majowym okólniku zastrzeżono, że członkowie obu ugrupowań „powinni unikać wszystkiego, co by mogło mieć niekorzystny wpływ na współpracę obu Partii”⁵⁵. W wydanym w marcu 1948 r., podobnym piśmie na Dolnym Śląsku PPR zastrzegła sobie prawo „pomocy” w usuwaniu z SD działaczy niezgadających się z modelem współpracy obu ugrupowań forsowanym przez komunistów⁵⁶. Równocześnie, mimo odpowiedniej uchwały dotyczącej współdziałania kół w stolicy województwa, pozycja krakowskich struktur SD była znacznie słabsza niż np. dolnośląskich. Aktywiści i członkowie Stronnictwa na omawianym

⁵³ Zob. W. Kowalski, *Wkład PPR i PPS w rozwój spółdzielczości w Polsce w latach 1944-1948*, Warszawa 1986, s. 365–366, 370, przypis 131; APKr PPR 773 Instrukcja kierownictw krajowych PPR, PPS i SL w sprawie akcji łączenia spółdzielni z 13 stycznia 1948 r.; Rezolucje Rady Naczelnej SD..., z 25 kwietnia 1948 r., s. 244.

⁵⁴ Jak stwierdził z perspektywy czasu jeden z działaczy powiatowych SD (Kazimierz Wyderko), narzuceni byli nowymi członkami Stronnictwa, którym praca zawodowa albo miejsce zamieszkania utrudniały pełnienie powierzonej funkcji. W takim stanie rzeczy „szóstki” nie mogły przejawiać większej aktywności. Wyderko, być może nie chcąc się narażać na represje, za głównego winnego uznał tzw. Świętego Biurokracego(!). Przemilczał główny powód: brak woli ze strony PPR. Wartość tego wystąpienia podnosi pozorna jedynie polemika ze strony prezesa WK (AAN SD 491 Odpis protokołu zjazdu wojewódzkiego SD z 27 marca 1949 r.).

⁵⁵ APKr PPR 209 Okólnik KW PPR i WK SD z 22 maja 1948 r.

⁵⁶ Okólnik KW PPR i WK SD do Komitetów Miejskich i Powiatowych PPR i SD na Dolnym Śląsku z 18 marca 1948 r. [w:] A. Kowalik, *Polska Partia Robotnicza w systemie politycznym na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948. Wybór dokumentów*, Wrocław 1991, dok. 75, s. 250–251.

terenie byli, więc, jak można przypuszczać, odpowiednio gorzej traktowani. Ostatecznie dysproporcja między PPR i SD oraz nieuważanie demokratów za partnera zdecydowało o braku działalności „szóstek” w województwie krakowskim. Niekiedy realizacja instrukcji KW PPR dawała zgoła humorystyczny efekt. W lipcu z Myślenic lokalni komuniści donosili do Krakowa, iż zgodnie z okólnikiem władz zwierzchnich podpisano umowę z SD liczącym w całym powiecie 4 osoby. Nic dziwnego, że na odbytym dziewięć dni później posiedzeniu powiatowej komisji międzypartyjnej, zajmującej się m.in. poważnymi zmianami personalnymi w komisjach Powiatowej Rady Narodowej, nie przewidziano obecności żadnego przedstawiciela Stronnictwa. Należy jednak pamiętać, iż w najsilniejszym do niedawna ośrodku demokratów w powiecie myślenickim, czyli Jordanowie nie było już wówczas struktur SD⁵⁷. Inicjatorem tego stanu rzeczy byli zapewne komuniści. W 1947 r., zdaniem PPR, w Jordanowie panowało „nastawienie wsteczne”⁵⁸ a stosunki komunistów z tamtejszym licznym kołem Stronnictwa były fatalne⁵⁹.

Równocześnie krakowskie władze demokratów stały w obliczu werbunków do PPR prowadzonych wśród członków SD. Nawet na marcowym zjeździe wojewódzkim Stronnictwa otwarcie musiano przyznać, że pozyskiwanie demokratów pod presją do szeregów partii komunistycznej jest problemem. Częste były sytuacje otwartego wręczania przez aktywistów PPR deklaracji do wypełnienia. Komuniści wykorzystywali tu np. podległość służbową. Jeden z delegatów na zjazd wojewódzki Stronnictwa uznał za jedyny skuteczny sposób zaradzenia sytuacji interwencję Centralnego Komitetu SD⁶⁰.

Zapewne niewiele ona pomogła. Równolegle, bowiem w ciągu kilku tygodni po marcowym zjeździe wojewódzkim do WK w Krakowie zaczęły napływać wieści o nasileniu nacisku PPR na szczeblu lokalnym. Struktury SD w powiatach musiały odtąd ściśle realizować wytyczne komunistów i pozostawać z nimi w stałym kontakcie⁶¹. Nieprzypadkowo reprezentant władz centralnych SD na zebraniu kierow-

⁵⁷ APKr PPR 19 Pismo KP PPR w Myślenicach do Wydziału Organizacyjnego KW PPR z 3 lipca 1948 r.; ibidem, Protokół posiedzenia komisji współpracy PPR i SD w Myślenicach z 17 czerwca 1948 r.; ibidem, Protokół posiedzenia Powiatowej Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych w Myślenicach z 12 lipca 1948 r.; zob. APKr PPR 274 Wyniki wyborów do Związku Samopomocy Chłopskiej w powiecie Myślenice, b.d.

⁵⁸ APKr PPS(!) 60 Sprawozdanie KP PPR w Myślenicach za październik 1947 r.

⁵⁹ Z. Kozik, *Krakowska organizacja SD 1945–1947*, „ZH-P SD” 1974, z. 10, s. 50.

⁶⁰ AAN SD 491 Odpis protokołu zjazdu wojewódzkiego SD z 14 marca 1948 r. Być może sprawa ta była przedmiotem długiej dyskusji, która ze względu na niewygodną dla komunistów treść nie znalazła odbicia w pełnym przemilczeń protokole ze zjazdu (zakładając oczywiście, iż odpis oryginału jest wierny).

⁶¹ AAN SD 491 Odpis protokołu zjazdu wojewódzkiego SD z 27 marca 1949 r.

nictwa wojewódzkiego Stronnictwa przypominał w listopadzie 1948 r. „ile było zatargów z PPR aż komitet wojewódzki zlikwidował je raz na zawsze przez podpisanie układu o współpracy”. W celu ściślejszego współdziałania w mieście Krakowie próbowano powołać, na wzór partii komunistycznej, Komitety Dzielnicowe⁶².

SD odgrywało w polityce PPR pewną rolę w tzw. „demokratyzacji” szkolnictwa. Nieprzypadkowo kontrolowana przez komunistów krakowska prasa nagłośniła, że w czerwcu 1948 r. Adam Krzyżanowski był honorowym prezesem prorządowego Komitetu Koordynacyjnego Demokratycznej Profesury. W ramach polityki komunistów wobec oświaty SD prowadziło również akcję werbunkową do Stronnictwa wśród młodzieży szkół średnich. Wykorzystywano tu pedagogów będących jego członkami⁶³. W maju 1948 r. krakowskie SD przygotowywało kolejny zjazd nauczycielski włączając się równocześnie w akcję wyborczą do komitetów rodzicielskich w szkołach⁶⁴. Te ostatnie miały czuwać nad pożądanym przez komunistów kierunkiem wychowania i zwalczać wpływy „elementów reakcyjnych”. Wyniki wyborów pozostawiały jednak sporo do życzenia⁶⁵.

Polityka krakowskich komunistów nie oszczędziła też organizacji młodzieżowej Stronnictwa. O złym stosunku młodzieżowej przybudówki PPR do swego odpowiednika przy SD mówił krakowski reprezentant Okręgowego Komitetu Wykonawczego Związku Młodzieży Demokratycznej (ZMD) na styczniowym plenum Głównego Komitetu Wykonawczego tego Związku. Między lutym a kwietniem 1948 r. przeprowadzono usunięcie niewygodnych dla komunistów działaczy z krakowskich władz ZMD. Miało to „poprawić” stosunki między kierownictwami wojewódzkimi organizacji młodzieżowych. Później, kilkunastokrotnie mniejszy od przybudówek młodzieżowych PPR, PPS czy ruchu ludowego, ZMD nie sprawiał już komunistom „kłopotów” (jeśli nie liczyć małej aktywności)⁶⁶. Miał wybijać

⁶² AAN SD 488 Protokoły posiedzeń Prezydium WK SD z 7 kwietnia i 1 listopada 1948 r.

⁶³ AAN ZMD 415/32 Sprawozdanie instruktora terenowego WK SD do Centralnego Komitetu z założenia dwóch kół ZMD przy gimnazjum w Białej z 26 kwietnia 1948 r.; por. m.in. D. Winiarska-Tworóg, *Kształtowanie się oblicza ideowo-politycznego Związku Młodzieży Demokratycznej*, [w:] *Ruch młodzieżowy w początkach Polski Ludowej 1944–1947*, pod red. Z. J. Hirsza, Warszawa 1987, s. 218.

⁶⁴ AAN SD 488 Protokół posiedzenia Prezydium WK SD z 7 kwietnia 1948 r.

⁶⁵ Z najnowszych opracowań por. L. Szuba, *Polityka oświatowa państwa polskiego w latach 1944–1956*, Lublin 2002, s. 170–173.

⁶⁶ M.in. T. Biedroń, *Polityczne aspekty działalności studentów demokratów w krakowskich wyższych uczelniach w latach 1945–1948*, „ZH-P SD” 1982, z. 1–2, s. 89–90; D. Winiarska-Tworóg, *Droga Związku Młodzieży Demokratycznej do zjednoczenia*, [w:] *Zjednoczenie polskiego ruchu młodzieżowego i powstanie ZMP*, pod red. Z. J. Hirsza, Białystok 1990,

z głów swym członkom „szkodliwą teorię o wyższości inteligenta nad robotnikiem”⁶⁷. W kwietniu 1948 r. władze SD publicznie podporządkowały się narzuconemu przez komunistów zjednoczeniu ruchu młodzieżowego. Podległym strukturom Stronnictwa nakazano udzielenie w tym zakresie wszelkiej „pomocy” ZMD⁶⁸. Godzono się z tym, że z woli PPR młodzieżowa przybudówka Stronnictwa otwarcie nie była traktowana jako równorzędny partner młodzieżowych organizacji socjalistów czy ludowców.

Wobec słabości ZMD, jego wejście w skład kontrolowanego całkowicie przez PPR Związku Młodzieży Polskiej niewiele zwiększyło zasięg bezpośredniego oddziaływania komunistów. Członkowie ZMD niechętnie włączali się w akcje scaleniową młodzieżowych przybudówek partii politycznych. Nieprzypadkowo jego struktur nie ma wśród kół i członków tych organizacji w mieście Krakowie połączonych do 8 września 1948 r.⁶⁹ Działacze Związku Młodzieży Polskiej, wyłamując zamki, przejęli jednak lokal współużytkowany przez ZMD. Sprawa odzyskania pomieszczeń i mebli, należących faktycznie do krakowskiego Powiatowego Komitetu i kół SD, wymagała interwencji Centralnego Komitetu Stronnictwa⁷⁰. Konieczność interwencji na tak wysokim szczeblu nie dziwi. Poczynania działaczy Związku Młodzieży Polskiej, pełniącego wówczas funkcję młodzieżowej przybudówki PPR⁷¹ wpisywały się w cały szereg posunięć lokalnych aktywistów komunistycznych uniemożliwiających w praktyce harmonijną współpracę z pozostałymi partiami prorządowymi.

s. 160–161; Uchwała Rady Związkowej ZMD z 14 lipca 1948 r., [w:] *Stronnictwo...*, dok. 96, s. 264–265.

⁶⁷ D. Winiarska-Tworóg, *Droga...*, s. 164.

⁶⁸ Uchwała Komitetu Politycznego Centralnego Komitetu SD z 13 kwietnia 1948 r., [w:] *Stronnictwo...*, dok. 83, s. 235; Rezolucje Rady Naczelnej SD..., z 25 kwietnia 1948 r., s. 242.

⁶⁹ APKr Związek Młodzieży Polskiej 211/VI/6 Ankieta nr 1 Kraków miasto 8 września 1948 r.

⁷⁰ AAN SD 488 Protokół posiedzenia Prezydium WK SD z 12 września 1948 r. Nie udało się ustalić czy interwencja była skuteczna.

⁷¹ Nieprzypadkowo w końcu października 1948 r. kierownictwo wojewódzkie krakowskiej PPR nakazało dopilnować, by na szczeblu lokalnym przedstawiciele Związku Młodzieży Polskiej zostali członkami egzekutyw partii komunistycznej. (APKr PPR 13 Protokół posiedzenia egzekutywy KW PPR z 27 października 1948 r.) Przy jesiennej „czystce” w PPR uważano ich za swych członków (ibidem, Wnioski przyjęte przez egzekutywę KW PPR z 27 października 1948 r.).

Summary

Communists' Policy Towards Stronnictwo Demokratyczne (Democratic Party) in the Province of Cracow in the First Half of 1948

In the given period the SD (acronym for Stronnictwo Demokratyczne, Democratic Party) position on the political scene deteriorated considerably. Efforts to adapt the party to the situation did not change the negative attitude to SD on the side of lots of local PPR (Communist Party) activists. A lot of SD members were forced to join PPR. Actions of SD leaders against such moves by PPR activists were ineffective. Activities of UB (secret police) increased. SD structures had to follow communists' guidelines and keep in close contact with PPR. Position of SD members in companies and different organizations deteriorated. The communists ordered ousting a row of activists from SD youth organization.

Among others, SD was used by PPR in their politics towards PPS (socialist party) and to control the school system. Quite often the size as well as the name list of SD share in different structures were agreed without SD representatives' being present.

Translator Adam Lutogniewski